

İSTANBUL'UN İŞGALİ SONRASI ESKİŞEHİR'İN VE BİLECİK'İN İNGİLİZ İŞGALİNDEN KURTARILMASI

Dr. Taner BİLGİN*

Öz

16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilmesi hadisesi, Türk Milli Mücadele Hareketi açısından son derece önemli olayları da beraberinde getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi üzerine buna bir misilleme yapmak amacıyla bir tamim yayımlayarak 20. kolordu kumandanlığından Geyve Boğazı'nın tutulmasını ve tren hattı ile köprülerin tahribini istemişti. Bunun üzerine 20. Kolordu Kumandanı Vekili Mahmut Bey harekete geçmiş ve elinde bulunan Bilecik ve Adapazarı'ndaki nizamiye kuvvetlerini Geyve üzerine göndermiştir. Eskişehir ve Bilecik coğrafyasında bulunan İngilizleri bölgeden atmak amacıyla gerçekleştirilen bu harekât 16 Mart günü başlamış ve 30 Mart gününe kadar devam eden bu süreçte, İngiliz birlikleri İstanbul'a kadar çekilmeye mecbur edilmiştir. Böylelikle Anadolu'nun içlerine kadar uzanan geniş demiryolu ağı ve son derece stratejik öneme sahip Bilecik ve Eskişehir Türk birliklerinin eline geçmiştir.

Anahtar kelimeler: Eskişehir, Bilecik, İngiliz, İstanbul'un İşgali, Demiryolu.

Abstract

The Survival of Bilecik and Eskişehir After the Occupation of Istanbul

The occupation of Istanbul by British on the 16th March 1920 brought about very important events during the National Struggle. Depending on the occupation, Mustafa Kemal announced a declaration as a return to the

* Bilecik Şeyh Edabali Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

occupation and the 20th vice corps commander Mahmut sent its troops in Bilecik and Adapazarı to Geyve. In order to throw out the British troops in Eskişehir and Bilecik, the movement by the commander Mahmut started on 16th of March and lasted till 30th of March and the British troops were forced to retreat to Istanbul. As a result, the control over the railways stretching up to central Anatolia and Bilecik and Eskişehir were captured by the Turkish troops.

Key words: Eskişehir, Bilecik, British, The Occupation of İstanbul, Railways.

İngilizler 18 Ocak 1919 tarihinden itibaren demiryolu hattı üzerindeki şehirlere kontrol birlikleri göndererek 22 Ocak 1919'da İstanbul'dan Eskişehir'e kadar olan şehirleri kontrolü altına almıştı.¹ Böylelikle stratejik bir öneme sahip olan Bilecik de İngiliz denetimine girmiş oluyordu. Bu denetim aslında bir işgaldi. Ancak buna rağmen Bilecik ve çevresinden İngilizlere karşı herhangi bir büyük tepkinin ortaya çıkmadığını görüyoruz. Bunun en önemli sebebi muhtemel ki, İngilizlerin Bilecik ve çevresinde uyguladığı işgal politikasıydı. Çünkü İngilizler sadece demiryolu güzergâhını elinde tutmuş, bölgedeki ahaliye karşı herhangi bir kötü muamelede bulunmamışlardı. Bunun yanında İngilizler işgal ettikleri şehirlere asker takviyesi yaparak bölgedeki nüfuslarını artırmaya çalışmış ve genel anlamda sömürgelerinden getirmiş oldukları Hindistanlı Müslümanları bu işte kullanmışlardı.² Bilecik ve çevresinin de kontrolünü sömürgelerinden getirmiş oldukları Hint Müslümanlarıyla sağlamaya çalışmışlardı. İngilizler için savaştan bu askerler ise Bilecik'in Müslüman ahalisiyle iyi ilişkiler kurmuşlar³, hatta bölgenin tahliyesi sırasında İngiliz komutanlarına karşı gelme pahasına Bilecik'teki Müslüman halka karşı silah kullanmamışlardı.⁴ Bu sebeple on dört ay kadar sürecek olan ilk işgalde Bilecik halkı büyük bir tepki göstermemişti. Ancak İstanbul'un işgali sonrası Mustafa Kemal'in İngilizlere karşı misillemeye geçerek Eskişehir-Bilecik-Lefke-İzmit hattının İngilizlerden temizlenmesi çağrısında bulunması üzerine Bilecik ve çevresinde daha önceden kurulmuş olan

¹ Zafer Koylu, *İngiliz İşgalinde Eskişehir*, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, s. 22, Eskişehir, 2010.

² BOA., MV. 251/34_1.

³ İngiliz ordusu içerisinde bulunan Hintli Müslümanlar Anadolu'da Müslüman kardeşleri olan Türklere karşı iyi muamele yapıyor, yardıma ihtiyacı olan halka yardım ediyor, hatta Anadolu'daki milli direnişe sempati gösteriyorlardı. Hintli Müslümanların bu uygulamaları bir bakıma İngilizlerinde elini kolunu bağlayan bir unsur olacaktı. BOA. DH. EUM SSM, 39/30. Memalik-i Osmaniye dahilinde bulunan İngiliz kuvvetlerinin kısm-i azamı Hintli askeri olduğu malumdur. Bunlar her fırsattan bil istifade milletin hakkı meşruuna tecavüz edemeyeceklerini ve bilhassa dindaşlarına böyle bir tecavüzde bulunamayacaklarını beyan etmişlerdir. ATASE Arşv. İSH. Kol. K:415, G:84, B:84-1. Bunun neticesi olarak İzmit ve Derince'deki ordugâhlarda bulunan Hintli askerler isyan etmiş ve bu isyanı bastırmak için İngilizler iki torpido ile 400 bahriyeli silahlı efradı getirerek bu ordugâhlara sevk eylemişlerdir. ATASE Arşv. İSH. Kol. K:415, G:84, B:84-2.

⁴ ATASE Arşv. İSH. Kol. K:415, G:84, B:84-1.

Kuva-yı Milliye birlikleri harekete geçerek bölgenin İngilizlerden temizlenmesi için büyük bir çaba sarf etmişlerdir.

İstanbul'un 16 Mart 1920 günü itilaf kuvvetleri tarafından işgal edilmesi üzerine⁵ Mustafa Kemal bir tamim yayınlayarak 20. kolordu kumandanlığından Geyve Boğazı'nın tutulmasını ve tren hattı ile köprülerin tahribini istemişti. Bunun üzerine 20. Kolordu Kumandanı Vekili Mahmut Bey⁶ harekete geçmiş ve elinde bulunan Bilecik ve Adapazarı'ndaki nizamiye kuvvetlerini Geyve üzerine göndermiştir. Bunun yanında kuvvetlerin gecikmesi ihtimaline karşı 16/17 Mart günü Bursa'da bulunan 56. Fırka Kumandanlığına bu durumu bildirerek yardım talebinde bulunmuş⁷ ve Yenişehir'de bulunan taburun Osmaneli istikametine doğru gönderilmesini istemişti.⁸ Bunun üzerine Mahmut Bey 20 Mart günü Eskişehir'de bulunan İngiliz Kumandanına vermiş olduğu ültimatomla milletin galeyana ve heyecanını telkin etmenin tek çaresinin İngilizlerin Eskişehir'i terk etmesi olduğunu bildirmiş ve 2 saatlik bir süre içerisinde Eskişehir'i terk etmelerini istemişti. Şayet bu süre sonuna kadar şehri terk edip İstanbul'a hareket etmezlerse dökülecek kandan mesul olmadığını da ayrıca bildirmişti.⁹ İngiliz kumandanı, başlangıçta bu ültimatoma cevap vermek istememişse de daha sonradan telgraf başına gelerek Mahmut Bey ile görüşmek zorunda kaldı. İngiliz kumandanı "Hart" İstanbul'daki İngiliz Başkumandanlığı ile de haberleşerek sürenin 24 saate çıkarılması dileğinde bulunduysa da Mahmut Bey kaybedilecek zaman olmadığını bildiği için, buna müsaade etmeyerek İngilizlerin Eskişehir'i bir an önce boşaltması emrini yeniledi.¹⁰ Bunun üzerine İngiliz kumandanı şehri terk edeceklerini ancak İzmit'e kadar herhangi bir şekilde Türk Ordusu'nun kendilerine taarruz etmemeleri ricasında bulundu. İngiliz kumandanının bu ricasını Mahmut Beyin kabul etmiş olmasına rağmen¹¹

⁵ M. Enes Soysal, "Kuva-yı Milliye Tabirini Kullanan İlk Cemiyet: Milli Kongre", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 178, s. 67, İstanbul, 2009.

⁶ 20. Kolordu Kumandanı olan Mahmut Bey İngilizlerin Eskişehir'den atılması harekâtında başarılı olmuş, fakat daha sonra Hendek'te çıkacak olan bir irtica vakasında şehit düşecektir. Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, s. 354, İstanbul, 2000. 20. kolordu komutanı olan Ali Fuat Cebesoy, yakın arkadaşı Mahmud Bey'in Düzce ayaklanması sırasında şehit olduğu haberini Bursa'da bulunduğu sırada Bilecik mutasarrıflığından gelen haber neticesinde öğrenmişti. Günay Çağlar, "XXIV. Tümen Komutanı Yarıbay Mahmut Bey Olayı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. III, Sayı: 12, s. 355-362, Ankara, 1993.

⁷ 17 Mart 1920 tarihinde Eskişehir'den Temsil Heyeti Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen bir diğer telgrafta, "buradaki kuvvetlerin yeterli olmaması ve Eskişehir'in Anadolu'nun içlerine açılan kapı olması münasebetiyle buranın acilen takviyesi zaruridir" (TİTE. Arşv. K:322, G:48, B:48-001) deniliyordu.

⁸ Adnan Sofuoğlu, *Milli Mücadele Döneminde Kocaeli*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s. 76, Ankara, 2006.

⁹ *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*, s. 3, 23 Mart 1920.

¹⁰ Adnan Sofuoğlu, *a.g.e.*, s. 76-77; Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, s. 354-355, İstanbul, 2000.

¹¹ *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*, s. 3, 23 Mart 1920.

İngilizler yine de telaşa düşmüş ve bu telaş ile Eskişehir'i boşaltmaya başlamıştı. 3 askeri trenle Eskişehir'i tahliye eden İngilizler telaş içerisinde kaçtıkları için arkalarında birçok mühimmat ve teçhizat bırakmıştı.¹² Eskişehir'i boşaltan İngiliz birlikleri Bilecik istikametine doğru çekilerek önce Karaköy istasyonuna ardından da Bilecik istasyonuna geldiler, burada da Türk Kuva-yı Milliyesi'nin baskıları neticesinde daha fazla tutunamayacağını anlayan İngiliz birlikleri 500 kişiden oluşan bir birlikle Osmaneli¹³ ile Geyve arasında konuşlanmak zorunda kaldı.¹⁴

Bölgede bu olaylar gerçekleşirken İngiliz basını da durumu yakından takip ediyordu. *The Manchester Guardian* gazetesinin 23 Mart 1920 tarihli "İstanbul'un işgalinin etkileri-Milliciler zayıfladı" başlığıyla verdiği haberinde; güvenilir bir bilgiye ulaşılamamasına rağmen İstanbul ve yakınındaki bölgelerde halk müttefiklerin başkente giriş biçiminden oldukça etkilendi diyor ve ulusalcı hareketin merkezi konumundaki Ankara'nın bu zorlayıcı tutuma, karşı bir pozisyon almasının muhtemel olduğu, dile getiriliyordu. Bununla birlikte Anadolu'daki son durumun değişmediğini bildiren gazete, milli mücadelelerin Eskişehir'den başlayacağı söylenen taarruzunun da gerçekleşmediğini ifade ediyordu.¹⁵ Görüldüğü gibi İngiliz gazetesinde çıkan haberlerde bir telaş söz konusu değildi. Ancak Türk kuvvetleri çoktan taarruza geçmiş ve İngiliz birliklerini Eskişehir-Bilecik hattından atarak Osmaneli'ne kadar geri çekilmesini sağlamıştı.

Eskişehir-Bilecik hattında birlikleri ile İngilizleri kovalayan Mahmut Bey bölgedeki Kuva-yı Milliye birliklerini de yardıma çağırmişti. Bu sebeple Yenişehir'den de önemli miktarda takviye kuvvetler Osmaneli'ne doğru gelmekteydi.¹⁶ Ayrıca Ankara'ya gönderilen raporlarda Bilecik ve çevresindeki halkın bağımsızlığın, hilafet ve saltanatın muhafazası için her taraftan Osmaneli'ne gelerek Kuva-yı Milliye'ye katıldığı bildiriliyordu.¹⁷ Görüldüğü gibi İstanbul'un işgali halkı galeyana getirmiş, Bilecik ve çevresindeki ahali İngilizlere tepki göstermeye başlamıştı.

İngilizler Eskişehir'i terk ederken bölgeyi tamamıyla boşaltarak İzmit-İstanbul hattına çekilmeyi taahhüt etmiş, ancak sözlerinde durmayarak

¹² *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*, s. 4, 10 Nisan 1920; Adnan Sofuoğlu, *a.g.e.*, s. 76-77; Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, s. 354-355.

¹³ Eskişehir'i tahliye etmiş olan 2 taburluk Hintli İngiliz müfrezesi, köprü'nün tahrip edilmiş olmasından dolayı Lefke civarında şimendiferlerden inerek orada kalmaya mecbur olmuştur. ATASE Arşv. İSH. Kol. K:315, G:131, B:131-1.

¹⁴ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, belge no: 868; Adnan Sofuoğlu, *a.g.e.*, s. 77.

¹⁵ *The Manchester Guardian Gazetesi (1901-1959)*; Mart 23, s. 3-9, 1920.

¹⁶ 17 Mart tarihinde Yenişehir'deki taburdan tertip edilen iki bölüğün, Kuva-yı Milliye ile takviye edilerek Osmaneli üzerinden Geyve'ye sevk edildiği bildiriliyordu (ATASE Arşv. İSH. Kol. K.:271, G.:38, B.:38-1).

¹⁷ ATASE Arşv. İSH. Kol. K:415, G:84, B:84-2. 22 Mart günü Mahmut Bey tarafından gönderilen telgrafta, Eskişehir, Bilecik ve Söğüt Kuva-yı Milliyesi kamilen Bilecik havalisinde içtima etmiştir. Şimdilik ileri hareketi hakkında bir malumat alınmamış ise de Bilecik ve çevresini sonuna kadar müdafaaya azmetmiş oldukları anlaşılmaktadır. ATASE Arşv. İSH. Kol. K:315, G:131, B:131-2, deniliyordu.

Osmaneli'nde durmuşlardı.¹⁸ Bunun üzerine Türk birlikleri İngilizlerden burasını da boşaltılmasını istedi.¹⁹ İngiliz birlikleri ise güvenliklerini sağlamak amacıyla Osmaneli de birtakım tedbirler almaya başladılar. Bu faaliyetleri bölgeden çekilmek istemediklerini gösteriyordu.

Bu olaylar İngiliz basınına da yansımış, 23 Mart 1920 tarihinde *The Manchester Guardian* gazetesinin verdiği başka bir haberde Eskişehir'in batısındaki demiryolu köprüsünün havaya uçurulduğu ve Bilecik yakınlarında da sebebi tam olarak belirlenemeyen bir patlama gerçekleştiği belirtiliyordu. Bu olaylardan "inatçı" Mustafa Kemal'in haberdar olduğu İstanbul'daki mercilerce tahmin ediliyor²⁰ deniliyordu. 25 Mart tarihli *Times* gazetesinde de, Eskişehir'den çekilen İngiliz birliklerinin durumu hakkında "Kemalistler saldırıyor, İngiliz birliklerini taşıyan tren dar boğazda" başlığıyla bir haber veriliyordu. Ayrıca vilayetlerden yeterli haber gelmediği belirtiliyordu. Ancak gelen az sayıdaki haberin bazen ayrıntılı bilgiler verdiği ifade ediliyordu. Bunlardan birine göre Kemalistler, İzmit-Bilecik arasında Sakarya Nehri üzerindeki bir demiryolu hattını, İngilizler geçtikten kısa bir süre sonra bombaladılar. Ancak bu kararın Merkez Milliyetçi cepheden verilip verilmediği henüz kesinlik kazanmış değildir. Köprü'nün tamiri için herhangi bir teşebbüste bulunulmamıştır deniliyordu.²¹ Görüldüğü gibi Avrupa basınında da İngilizlerin Türk birlikleri tarafından Eskişehir ve Bilecik'ten atılması hadisesi endişe ile takip edilmeye başlanmıştı. Ancak alınan haberlerin doğruluğu noktasında yine de kesin bir şey söyleyemiyorlardı. Basında çıkan haberlerde Osmaneli'ndeki köprü'nün Türk birlikleri tarafından havaya uçurulduğu ifade ediliyordu. Fakat bu haberin doğruluğu çok geçmeden anlaşılacaktı. 28 Mart 1920 tarihinde İstanbul emniyet müfettişliğine İstanbul İstidalat baş memuru Ali imzalı gönderilen gizli bilgide; İngilizlerle Kuva-yı Milliye arasında Osmaneli ile Vezirhan arasında, çarpışmaların başlamış olduğu ve adı geçen Osmaneli köprüsünün mecburiyet dolayısıyla İngilizler tarafından havaya uçurulduğu ve evvelki gün Üsküdar'dan iki bölük İngiliz efradının sevk olunduğu haber alınmıştır²² deniliyordu. Bu da köprü'nün İngilizler tarafından güvenlik amaçlı havaya uçurulduğunu ortaya koyuyordu. Bu arada 24. Fırka kumandanı Mahmut Bey de bölgede gerçekleşen olaylarla ilgili geniş bir rapor hazırlamış ve 22 Mart 1920 tarihinde 20. Kolordu kumandanlığına bu raporu göndermişti. Mahmut Bey raporunda:

“— Eskişehir'den çekilen İngilizler 500 civarında bir kuvvetle birlikte Geyve istasyonu ile Osmaneli istasyonunda bulunmaktadır. 150 ka-

¹⁸ ATASE Arşv. İSH. Kol. K:415, G:84, B:84-1.

¹⁹ ATASE Arşv. İSH. Kol. K:315, G:123, B:123-1.

²⁰ *The Manchester Guardian Gazetesi* (1901-1959); Mar 23, s. 3-9, 1920.

²¹ *The Times Gazetesi*, Thursday, Mart 25, 1920, s. 15.

²² BOA. DH. EUM. SSM. Dosya No: 41, Vesika no: 14.

dar neferleri daha güneyde ve hat boyunca bazı mevkiileri işgal etmişlerdir. 20 Mart 1920 tarihinde tahrip edilen köprüye 200 kadar amele getirmişler, vagonları kapalı diğer bir trende bu yere gelmiştir. İçinde ne olduğu anlayamamıştır.

— Ankara'dan gelen mürettep tabur 21 Mart 1920'de Bilecik'e gönderilmiş ve bu müfrezeye 2 makineli tüfek verilmiştir. 22 Mart sabahı 2. Alayın 1. Taburu ve bir makineli tüfek takımı daha Bilecik'e sevk edilmiştir. Bu müfreme ile kaymakam Reşat Bey gönderilmiştir.

— Eskişehir milli kuvvetleri atlı olarak Çukurhisar yoluyla Bilecik'e hareket etmişlerdir. Bilecik Kuva-yı Milliyesi'ne de emir verildi.

— Geyve'de bulunan Yüzbaşı Rifat Efendi müfrezesi boğazda bulunan İngilizleri taciz için muhtelif istikametlerden müfrezeler sevk etmiştir.

— Bugün bende bir cebel takımıyla piyade müfrezesini alarak Bilecik'e gideceğim. Hareket saatimi bildireceğim”²³

diyor ve Ali Fuat Bey'i bilgilendiriyordu. Görüldüğü gibi Türk kuvvetleri Bilecik ve çevresinde tutunmaya çalışan İngilizleri atmaya kararlıydı. Ayrıca 23 Mart'tan itibaren içinde İngiliz askeri bulunan üç trenin birbirini müteakip Osmaneli'nden İzmit'e doğru hareket ettiği bu sebeple İngilizlerin pek yakında Geyve Boğazı'nı da tahliye ederek İzmit'e çekilecekleri anlaşılmaktadır²⁴ şeklindeki raporlar²⁵ cepheden alınıyordu.

Ancak İngilizler bölgeden çekilmek istemiyordu. Bu amaçla öncelikle Osmaneli ile Mekece arasındaki büyük köprüyü kullanılamaz hale getirmiş²⁶ ve bölgeye takviye kuvvetleri istemişti. Bu amaçla İzmit'ten Mekece'ye dört asker treni hareket etmişti. Birincisinde bir bölüğü İngiliz olmak üzere bir Hint taburu, ikincisinde çeşitli ihtiyaç malzemeleriyle bir amele müfrezesi, üçüncüsünde bir sahra bataryası, bir sıhhiye ve bir amele müfrezesi, dördüncüsünde ise yine bir Hint taburu vardı. Ayrıca

²³ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Belge no: 868, 1961.

²⁴ ATASE Arşv. İSH. Kol. K:415, G:84, B:84-1; ATASE Arşv. İSH. Kol. K:315, G:131, B:131-2.

²⁵ Bu raporun dışında başka raporlar da gelmekteydi: Dün İngilizler Lefke istasyonundaki Demirhan ile evvelce İtilaf Kıtaatı tarafından inşa edilmiş olan barakaları yakmışlardır. Lefke'den gelen güvenilir bir İslam ahaliden alınan haberlere göre İngilizler lokomotiflerin bir kısmı ile hemen bütün vagonları köprünün şimaline geçirmişlerdir. Köprü civarında 6 lokomotif ile Bilecik'ten getirdikleri 10 adet buğday vagonundan 9'unu bırakmak zorunda kalmışlardır. Lefke'nin şarkındaki köprüye dinamit koymuşlar. İstasyon cenubundaki köprüde bir ileri karakolları ve Lefke şarkındaki köprü civarında 4, şimalinde ise 2 adet havan topları var imiş. Geyve ile Mekece arasında veya daha şimalindeki şimendifer köprülerinde tahribat icra edilmemiş ise de bir münasibinin tahribi münasip olacağı mütalaasıyla rica ederim. ATASE Arşv. İSH. Kol, K:273, G:222, B:222-4.

²⁶ İngilizler ayrıca Türk birliklerinin haber alma ağını engellemek amacıyla Osmaneli ve çevresindeki köprüleri ve telgraf hatlarını kesiyordu. 23 Mart günü bildirilen raporda, Bilecik'in ilçesi Osmaneli'de bulunan “Lefke köprüsünün” yıkıldığı bu sebeple Eskişehir ile Haydarpaşa arasındaki kesintiye uğrayan muharebenin temini için gerekli tedbirlerin alınması isteniyordu. ATASE Arşv. İSH Kol. K.:61, G.:140, B.:140-1, 2. 25 Mart günü bildirilen raporda ise Lefke şimalindeki İngilizlerin Kuva-yı Milliye tarafından sarıldığı, İngilizlerin Osmaneli-Bilecik, Osmaneli-Geyve arasındaki telgraf hatlarını imha ettikleri ATASE Arşv. İSH Kol. K.:315, G.:149, B:149-1; ATASE Arşv. İSH Kol. K:337, G:65, B:65-1 bildiriliyordu.

bunların yanında Mekece'de bir tabur kadar Yunan-İngiliz kuvveti bulunmaktaydı.²⁷

İstanbul'dan İngiliz birliklerinin takviye amaçlı bölgeye gelmekte olduğu haberleri Türklere ulaşmış²⁸ bunun üzerine daha önceden Mahmut Bey'in isteği ile harekete geçmiş olan Bilecik Kuva-yı Milliyesi ile Bursa'dan gönderilen²⁹ Yenişehir Kuva-yı Milliye birlikleri Osmaneli'ne doğru harekete geçirilmişti.³⁰ Ayrıca Osmaneli'nde bulunan Kuva-yı Milliye, iki kişiden oluşan bir müzakere heyetini İngilizler nezdine göndererek hemen İzmit istikametine hareket etmelerini tebliğ etmişlerdir. Ancak İngilizler kendilerine gönderilen bu elçileri geri göndermeyerek esir etmişlerdi. Bununla birlikte Osmaneli'nin doğusundaki şimendifer girişini kasten tahrip etmiş ve Kuva-yı Milliye'nin sağ kanadına bir taarruzda bulunmuşlardı. Ancak Kuva-yı Milliye'nin karşı taarruzu neticesinde³¹ İngilizler birçok zayıat vererek³² Lefke ve Sakarya'nın kuzeyine çekilmek zorunda kalmışlardır.³³ Mahmut Bey ve birlikleri ise Osmaneli İstasyonunun batısındaki Taşköprü hattına kadar ilerlemişti.³⁴

²⁷ ATASE Arşv. İSH. Kol. K:315, G:131, B:131-1.

²⁸ BOA. DH. EUM. SSM. 41/14-1.

²⁹ İnegöl ve köylerinde İnegöl milli taburu adıyla bir milis gücü oluşturulmuştu. Genel savaşta tutsak düşmüş ve mütarekeden sonra memlekete dönerek Alibey köyünden hafız Behçet, Kulaca köyünden Nebi ve İnegöl'den Hafız Şabanoğlu Cafer Beylerin önderliğinde oluşturulan bu milis gücü İngilizlerin Eskişehir bölgesinden atılmaları sırasında Mahmut Bey'in talebi doğrultusunda Bilecik'e gelerek İngiliz kuvvetlerine karşı savaşan Kuva-yı Milliye birlikleridir. Yılmaz Akkılıç, *Kurtuluş Savaşında Bursa*, s. 233, 1997.

³⁰ Adnan Sofuoğlu, *a.g.e.*, s. 77. Ali Fuat Cebesoy 24 Mart 1920 tarihine kadar batı cephesinde yaşanan hadiseleri bir rapor olarak Temsil Heyetine sunmuştu. Buna göre, Eskişehir'den İzmit'e doğru hareket eden İngiliz kuvvetleri tahrip edilmiş durumda bulunan Osmaneli'deki köprüyü hızlı bir şekilde tamir ederek Eskişehir'den götürdükleri vagonları teker teker kuzeye doğru geçirdikleri haberi alınmıştır. Bilecik havalisinde toplanan Kuva-yı Milliye'nin büyük bir kısmının Osmaneli'ne doğru yaklaşmakta olduğu ve Sakarya'nın güneyinin tamamen İngilizlerden temizlenmesi için harekete geçildiği öğrenilmiştir. Yenişehir Kuva-yı Milliyesi Lefke istikametine harekete geçmiştir. Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, s. 356.

³¹ Bu olay raporlarda şu şekilde yorumlanmıştı: Bu harekât Kuva-yı Milliye'nin hakkı meşruunu, dışarı tecavüz olmadıkça kan dökmek vekar ve azminde bulunduğu en parlak ve yeni bir misal olduğu gibi Eskişehir'den İzmit'e çekileceklerine dair söz vermiş olan İngilizlerin de sözlerinde durmamayı hile ve desiselerle tenezzül ile dinlerini bir kez daha göstermiştir. ATASE Arşv. İSH. Kol. K:415, G:84, B:84-1. Ayrıca Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi ise şimale doğru çekilirken de bazı istasyon memurlarını mahiyetinde götürdükleri gibi Lefke istasyonu ile tamirhanesi, 1-2 köprüyü şimendifer idaresine ve hükümete ait telgraf tellerini tahrip etmişlerdir. 8000'e kadar olan ve bu İngiliz kuvvetinin tard edilmesi, meşru müdafamızın meşruluğunu göstermektedir. *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, s. 4, 10 Nisan 1920.

³² Kuva-yı Milliye efradı köprü cenubundaki düşman kuvvetine taarruz etmiş, 5-6 yaralı ve ölü verdirerek Şehit Onbaşı karakolunda uykuda iken kaçırılarak şehit edilen masum efradımızın intikamını almış ve İngilizleri köprü'nün şimaline def ve tart etmişlerdir. ATASE Arşv. İSH. Kol. K:273, G:222, B:222-1. Bir başka raporda ise bu hadise şu şekilde aktarılmıştı: Lefke civarında bulunan İngiliz kıtaatının çekilmesi hakkında Kuva-yı Milliye tarafından gönderilen 2 mükâleme memurunu İngilizler tevkif ederek Lefke'nin şarkındaki şimendifer köprüsünü kısmen tahrip ve Kuva-yı Milliye'nin bir cenahına taarruz etmişler ise de bir karşı saldırı neticesinde İngilizler Lefke ve Sakarya'nın şimaline tard edilmişlerdir. İngiliz kıtaatı trenler ile İzmit'e çıkmaktadırlar. ATASE Arşv. İSH. Kol. K:449, G:83, B:83-1.

³³ ATASE Arşv. İSH. Kol. K:449, G:83, B:83-1; ATASE Arşv. İSH. Kol. K:415, G:84, B:84-1.

³⁴ ATASE Arşv. İSH. Kol. K:273, G:222, B:222-1.

Türk birliklerinin bu hareketi karşısında bölgede daha fazla tutunamayacaklarını anlayan İngilizler İstanbul'a baskı yapmaya başladı. Bu baskılar neticesinde 25 Mart 1920 tarihli Harbiye Nazırı Fevzi Paşa tarafından bölgede bulunan Türk birliklerine çekilen telgrafta:

“İngiliz Devleti siyasal temsilcisi yüce hükümete verdiği notada, Karadeniz Ordu Komutanlığı'nın verdiği bilgilere göre Lefke dolayında düzensiz birlikler sergerdesini (yani Kuva-yi Milliyenin) 24.3.36 (1920) tarihinde oradaki İngiliz komutanına söz konusu akşamı saat dokuzda geriye çekilmesini ve aksi takdirde çatışmanın başlayacağına değin tehditte bulunduğundan ve aynı günde akşamdan sonra İngiliz birliklerine ateş edildiğinden söz edilerek, böyle bir saldırıdan dolayı Osmanlı Hükümeti ile kabine başkanını tam ve kişisel olarak sorumlu olacağını bildirmiştir. Önce ve sonra yayınlandığı üzere böyle bir olayın ulus ve ülke başına açacağı dert ile bunun sonunda doğacak kötülükler sizce de takdir edileceği için hemen ateşin durdurulması ile herhangi bir saldırıdan kesin olarak sakınılmasını ve bağlaşıklık güçler ve özellikle İngiliz birliklerine karşı her türlü iyi davranışla bulunulmasının sağlanması ile ivedi sonucunun bildirilmesi beklemektedir. Vatanın yüksek çıkarlarının şiddetle gerektirdiği barış ve dinciliğin korunması ile gerçek duruma ilişkin açıklamalar vermek üzere yüce hükümette bir kurulun hemen gönderilmesi kararlaştırılmıştır.”³⁵

denilerek Osmaneli ve çevresinde İngiliz kuvvetleri ile yapılan çarpışmalara son verilmesini aksi takdirde bunun millet için kötü sonuçlar doğuracağı uyarısında bulunuyordu.³⁶ Fevzi Paşa'nın göndermiş olduğu bu telgraf İngilizlerin köşeye sıkıştığını ve bölgede çok zor bir durumda olduğunu kanıtlıyordu. Fevzi Paşa gibi milli mücadele taraftarı büyük bir vatanseverin böyle bir emir vermesi düşünülemezdi. Bu nedenle muhtemelen bu telgraf İngilizlerin tepkisini azaltmak için çekilmişti. Yani siyasi bir manevradan ibaretti.³⁷ Bu durum bölgedeki Türk birliklerince de tak-

³⁵ Yılmaz Akkılıç, *a.g.e.*, s. 220.

³⁶ ATASE Arşv. İSH Kol. K.:119, G.:158, B.:158-1, 5.

³⁷ Yukarıda ifade edilen telgraf gerçekten Fevzi Paşa'ya zorla çektirilmişti. Bu olayın yanlış anlaşılmasını engellemek ve Ankara Hükümetini uyarmak amacıyla Fevzi Paşa Yaveri Salih Bey'i Ankara'ya göndermişti. Salih Bey de, *'Harbiye Nazırı süngü altındadır ve zorla imlâ ve imza ettiriyorlar, o emre ehemmiyet vermemesi lüzumunu bildirmek için beni gönderdi ve bugün o zati şerif tahlisi giriban ediyor, Geyve'de bulunuyor. Bir saat evvel kendisiyle kezalik Dahiliye Nazırı Hazım Bey aynı tebliği ediyor.'* TBMM GCZ. C. I, 24 Nisan 1920, s. 9 diyordu. Ayrıca Ankara'da Harbiye Nezâreti Başyaveri Kurmay Binbaşı Salih de bu telgraf ve Fevzi Paşa için şunları söylemekteydi: *"Bulunduğu yerin onurunu ve bireyi olduğu ulusun seçkin nitelik ve ağır başlılığını önemseyen ve bu temel öğeleri korumakla görevli bulunan bir Harbiye Nazırı'nın, böyle bir buyruk verebileceğini tasarlayabiliyor musunuz? Bizim anladığımıza ve kanımıza göre bu buyruk tümüyle bir İngiliz kaleminden çıkmıştır. Hâlâ İstanbul'da meşru bir muhatap yasal bir başvuru yeri düşünöbilmek şaşkınlığa değerdir, budalalıktır".* Harbiye Nazırı hiçbir haberleşmesinde serbest değildir. Bazı haberleşmelerinde de yabancı baskısı altındadır. Harbiye Nazırlığı'ndan kolordulara çekilen telgraflar, Fransızca ve Türkçe örnekler olarak hazırlanmakta ve her iki örnek Harbiye Nazırı tarafından imza edildikten sonra Har-

dir edilmiş olmalı ki, emre hiç itimat etmeyerek İngilizleri tacize devam ettiler. Bunun üzerine İngilizler Osmaneli'nin batısındaki köprüye nazır tepeler gerisindeki kuvvetlerini çekmeye başlamış³⁸ ve geçtikleri bölgelerdeki köprüleri de tahrip ederek havaya uçurmuşlardır.³⁹ İngilizlerin bu hareketinin amacı Türk birliklerinin kendilerini takibini yavaşlatmaktır. Ancak bütün bunlara rağmen Türk birlikleri 28 Mart günü Geyve'ye ulaştı.⁴⁰ Eskişehir ve Bilecik dolaylarında bulunan 8.000 kadar İngiliz böylelikle bu bölgeden atıldı.⁴¹ Türk ordusunun göstermiş olduğu bu başarı İzmit'ten Kilikya'ya kadar olan bölgenin milli kuvvetlerin hâkimiyetine geçmesini sağlıyordu. Temsil Heyeti'nin merkezi durumunda olan Ankara ise hem iç hem de dış tehditlere karşı daha güvenli bir duruma gelmiş oluyordu.⁴² Çok önemli bir husus da Eskişehir'den İzmit'e kadar uzanan şimendifer hattı üzerinde hâkimiyet sağlanmış olmasıydı. Bu durum Ankara'nın diğer bölgelerle ulaşımını daha kolaylaştırdı. Bu hattın en mühim noktalarından biri de Bilecik istasyonuydu.

İngilizler ise Eskişehir ve Bilecik hattından atılmanın verdiği zararı telafi etmek üzere propaganda çalışmalarına hız vermiş asılsız haberler yaymaya başlamış, ancak bu asılsız haberlerin Avrupa basınında çıkmaya başlaması üzerine Mustafa Kemal 16 Nisan 1920'de Heyeti Temsiliye namına bir bildiri yayınladı. Bildiride,

“Rauf Beyler serbest bırakılmadığı ve İstanbul tahliye edilmediği takdirde Anadolu'da bulunan Hıristiyanların katledileceği yolundaki haberler tamamen yalandır. Adapazarı'ndan Osmaneli karyesine kadar tarafımızdan tahrip edilmiş köprü yoktur. Lefke Köprüsü, Eskişehir'den çekilen İngilizler tarafından tahrip edilmiş ve istasyon dâhiindeki bilumum kasabalar İngilizler tarafından yakılmıştır”⁴³

denilerek bu haberler tekzip edildi.

Kaynaklar

Akkılıç, Yılmaz, *Kurtuluş Savaşında Bursa*, 1997.

ATASE Arşivi, İSH Kol. K.315, G:149, B:149-1.

---

biye Nazırlığı'nın İngiliz Kontrol Kurulu tarafından sansür edilmekte, ondan sonra çekilmesine izin verilmektedir. Yılmaz Akkılıç, *a.g.e.*, s. 223.

³⁸ ATASE Arşv. İSH. Kol. K:273, G:222, B:222-2.

³⁹ Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, s. 357.

⁴⁰ 29 Mart 1920 tarihinde Osmaneli ve çevresinden bildirilen raporlarda, İngilizlerin İstanbul'a doğru çekilmeye devam etmekte oldukları bildiriliyordu. ATASE Arşv. İSH Kol. K:348, G:48, B:48-1.

⁴¹ *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*, 10 Nisan 1920, s. 4.

⁴² Adnan Sofuoğlu, *a.g.e.*, s. 77.

⁴³ ATASE Arşv. İSH. Kol. K:274, G:186, B:186-1. Osmanlı döneminde ihmal edilmiş olan Ankara bu tarihten sonra Türk Milli Mücadele Hareketi'nin merkezi olmuş ve yeni kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin de başkenti olacaktır. E.M. Şerifgöl, “Cumhuriyete Kadar Ankara”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 17, s. 84-85, Nisan 1982.

- ATASE Arşivi, İSH Kol. K:119, G:158, B:158-1, 5.
- ATASE Arşivi, İSH Kol. K:271, G:38, B:38-1.
- ATASE Arşivi, İSH Kol. K:315, G:123, B:123-1.
- ATASE Arşivi, İSH Kol. K:337, G:65, B:65-1.
- ATASE Arşivi, İSH Kol. K:348, G:48, B:48-1.
- ATASE Arşivi, İSH Kol. K:61, G:140, B:140-1, 2.
- ATASE Arşivi, İSH. Kol. K:273, G:222, B:222-4.
- ATASE Arşivi, İSH. Kol. K:273, G:222, B:222-1.
- ATASE Arşivi, İSH. Kol. K:273, G:222, B:222-2.
- ATASE Arşivi, İSH. Kol. K:274, G:186, B:186-1.
- ATASE Arşivi, İSH. Kol. K:315, G:131, B:131-1.
- ATASE Arşivi, İSH. Kol. K:315, G:131, B:131-2.
- ATASE Arşivi, İSH. Kol. K:415, G:84, B:84-1.
- ATASE Arşivi, İSH. Kol. K:415, G:84, B:84-2.
- ATASE Arşivi, İSH. Kol. K:449, G:83, B:83-1.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH. EUM SSM, 39/30.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH. EUM. SSM, 41/14-1.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MV. 251/34_1.
- Cebesoy, Ali Fuat, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2000.
- Çağlar, Günay, "XXIV. Tümen Komutanı Yarbay Mahmut Bey Olayı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. III, Sayı: 12, s. 355-362, Ankara, 1993.
- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*, s. 4, 10 Nisan 1920.
- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*, s. 3, 23 Mart 1920.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, belge no: 868, 1961.
- Koylu, Zafer, *İngiliz İşgalinde Eskişehir*, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, Eskişehir, 2010.
- Sofuoğlu, Adnan, *Milli Mücadele Döneminde Kocaeli*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.
- Soysal, M. Enes, "Kuva-yı Milliye Tabirini Kullanan İlk Cemiyet: Milli Kongre", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 178, s. 56-72, İstanbul, Ocak-Şubat 2009.
- Şerifgöl, E.M., "Cumhuriyete Kadar Ankara", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 17, s. 44-85, İstanbul, Nisan 1982.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları*, C. I, s. 9, 24 Nisan 1920.
- The Manchester Guardian Gazetesi (1901-1959)*, s. 3-9, Mar 23, 1920.
- The Times Gazetesi*, s. 15, Thursday, Mar 25, 1920.
- TİTE. Arşivi*, K:322, G:48, B:48-001.